

Akvamanile

Do Evropy se dostalo z islámských zemí přes Španělsko. Tato stříbrná nádoba měla ve středověku tvar jezdce na koni. Používá se od středověku až po dnes k obřadnímu umývání rukou než se kněz dotýká hostí a vína.

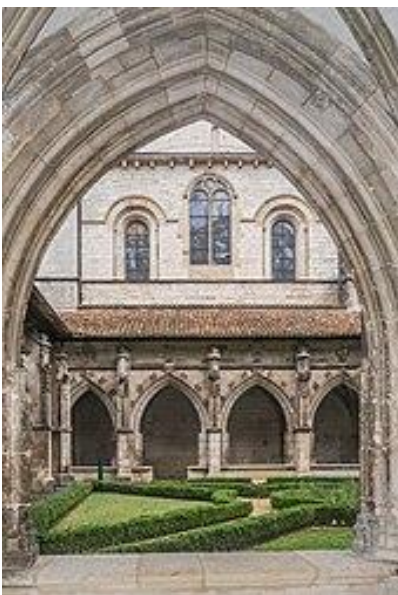
Alba

Je základním liturgickým oděvem, který symbolizuje křest. Má tvar dlouhé košile se širokými rukávy. Jako povinný oděv ji nosí osoby liturgicky činné, především katoličtí kněží.

Alkovna

Je označení pro výklenek, nebo postranní místnost bez oken. Slovo pochází ze španělského alcoba.

Křížová chodba

Je architektonický prvek používaný při stavbě církevních staveb. Jde o uzavřenou čtvercového půdorysu chodbu okolo rajskeho dvora.

Apsida

Je polokruhový výklenek v římských thermách, bazilikách a chrámech, která je určena pro sochy božstev nebo významných osobností.

Arkáda

Je výraz pro stavební oblouk. Používala se v chrámech, kde sloužila k oddělení jednotlivých lodí.

Arkýř

Je výstupek v průčelí budovy. Ve středověku býval důležitou obrannou součástí budov. Zabezpečoval lepší výhled na obrannou zeď a umožňoval chráněnou střelbu proti útočníkům. Budovaly se zde také toalety.

Astroláb

Je přístroj, který dříve astronomové a astrologové používali na určování a předpovídání poloh hvězd a Slunce a určování místního času.

Baldachýn

Zhotovuje se z textilu nebo jde o pevnou desku ze dřeva či kamene. Zejména v barokních kostelích bývá bohatě zdobený řezbou a zlatem.

Balustráda

Je ozdobné zábradlí vytvořené pomocí nízkých sloupů. Uplatňuje se většinou na schodištích, terasách a balkonech.

Bandalír

Býval v minulosti nezbytnou součástí vojenských uniforem. Jde o široké šerpy, které si vojáci přehazovali přes ramena. V 15. a 16. století sloužily k zavěšování pracovnice, doutnáku či koudele.

Bandaska

Je plechová nádoba s uchem. Sloužila k přenášení tekutin, především polévek.

Bankocetle

Byly první papírové peníze používané na českém území zavedené Marií Terezií. Jednalo se o tzv. státovky, nikoli bankovky. Měly nucený oběh a soukromé objekty nebyly povinny je přijímat.

Baptisterium

Je ranně křesťanská stavba, která sloužila ke křtům. Stála nezávisle na kostele a v jejím středu se nacházel bazén, kde se ponořovaly křtěné osoby.

Barbakán

Je fortifikační prvek sloužící k lepší obranně brány. Ochraňoval před dělostřelbou a umožňoval obráncům brány chráněný přístup nad její prostory.

Bašta

Byla zpevňujícím prvkem opevnění. Nejstarší se stavěly ve 14. století. V 15. a 16. století se zvětšovaly a měly větší střílny pro děla.

Bazilika

Je původně stavby v antickém Řecku. Ve středověku se bazilika stala čestným titulem některých kostelů, zpravidla sídel vyšších církevních hodnostářů.

Bergfrit

Je okrouhá hlavní věž hradu. V případě potřeby sloužila obráncům jako poslední útočiště. Z obranných důvodů byla přístupná pouze po snadno odstranitelném můstku ve vyšším patře.

Biret

Sloužil jako součást církevních a univerzitních oděvů. Dodnes si uchovává tradiční podobu tuhé čtvercové čapky se střapcem.

Boží muka

Jsou malé sloupky nebo pilíře s křížkem na vrcholu. Často mívají nahoře prostor se soškou nebo výklenky na svaté obrázky.

Brakteát

Je stříbrná jednostranná mince knoflíkového tvaru z velmi tenkého střížku. byly zavedeny ve 13. století Přemyslem Otakarem I a nahradily znehodnocené denáry.

Brána

Měla od nejstarších časů podobu mříže, která se spouštěla před hradní bránou.

Brokát

Je obchodní označení pro těžkou, bohatě vzorovanou tkaninu, obvykle se třpytivými nitěmi.

Bula

Na obrázku je pečeť buly která je veřejnoprávní listina vydaná papežem nebo císařem. Používala se pro panovnické výnosy ve středověku. Dodnes se používá pro papežské buly.

Cedník

Dnes známe cedníky jako nenápadnou věc z plastu nebo kovu. Původní cedníky byly dřevěné a měly tvar velkých lžic, naběraček nebo misek s oblým dnem.

Cep

Je zemědělské nářadí používané až do novověku k mlácení obilí. Skládá se z dlouhé násady a tlouku, spojené koženými řemínky nebo řetízem.

Ciborium

Je liturgická nádoba používaná v katolické církvi k uchovávání proměněných hostií. V raně křesťanské době schránky ze dřeva, slonoviny, pálené hlíny, textilu či obecného kovu se smaltovanou výzdobou.

Cimbuří

Je ozubené zakončení vrcholu hradby. Jeho účelem je umožnit obráncům hradeb relativně bezpečný boj a krýt se před palbou obláhatelů.

Cvikr

Je jeden z mnoha typů brýlí, který velmi dobře vyřešil problém upevnění čoček před očima.

Černá kuchyně

Sloužila po celá staletí a dochovala se ve středověkých hradech, renesančních městských domech stejně jako v chudých horských chalupách. Protože se zde vařilo na otevřeném ohni byl jeho prostor zakouřený a špinavý.

Činovač

Název této látky je odvozen z typu vazby při jejím tkaní. Tradičně se z ní šily povlaky a polštáře.

Denár

Řadí se mezi nejkrásnější české románské mince. Zpočátku měl vysoký obsah stříbra a proto byl oblíbený i na zahraničních trzích.

Domovní znamení

Původně domy a usedlosti byly pojmenovány jménem rodu, rodiny nebo osoby, které v nich bydlely. Později se ve městech začala užívat domovní jména podle domovních znamení, snadno zapamatovatelného výtvarného prvku.

Donjon

Je věž převážně čtvercového nebo obdélníkového půdorysu v hradním stavitelství. Typickými ukázkami této dispozice jsou v českém prostředí Kost nebo Karlštejn.

Došek

Je jednou z tradičních střešních krytin lidových staveb. Jedná se o snopek zhotovený ze 110 až 140 cm dlouhé slámy, rákosí či orobince.

Drhlen

Sloužil k počátečnímu drhnutí lnu při jeho zpracování.

Dřeváky

Dlabané z jednoho kusu dřeva se k nám dostaly po třicetileté válce. Rychle se ujaly jako oblíbená pracovní obuv. Dobře izolovaly, byly trvanlivé a nepromokavé. Pouze měly kluzkou podrážku.

Dukát

Z důvodu nedostatku drahého kovu nechal v polovině 14. století Karel IV razit v Lucembursku mince pod názvem dukát.

Dýmák

Již ve středověku včelaři zjistili, že když na krátkou dobu omámí včely hustým kouřem, bude se jim s nimi lépe pracovat. Proto začali používat dýmáky.

Epitaf

Je krátký text, který informuje o zesnulé osobě, shrnuje její život a tematicky se vztahuje k mrtvému.

Fajáns

Je proslavený druh hrnčířských výrobků, které jsou pokryty bílou neprůhlednou glazurou. Jsou považovány za jemnou keramiku, i když vzhledem připomínají porcelán.

Falce

Patří k nejstarším zděným panovnickým sídlům středověku. Šlo o císařská sídla, která stála v otevřené krajině a nebyla chráněna žádnými hradbami.

Fanfrnoch

Je český lidový hudební nástroj, původem z Chodska. Je to nádoba potažená blanou a uprostřed je provlečen svazek žíní. Na nástroj se hraje taháním navlhčenými prsty za žíně.

Fara

Je obydlí a zároveň úřadovna faráře, ústřední místo farnosti. Jedná se v obci o budovu po rychtě a kostele nejdůležitější.

Fěrtoch

Je jednoduchá zástěra všitá do pásu s tkanicemi či stuhami na zavázání. Jde o starobylý kus ženského oděvu.

Ferule

Má tvar dlouhého žezla opatřeného na vrcholu kruhovou plochou s vyřezaným znakem, erbem či jiným symbolem.

Fiží

Je nařasená krajková ozdoba na dámských i pánských prsou. Je módní záležitostí pozdního rokoka.

Florén

Je první českou zlatou mincí, jejíž ražba započala roku 1325 a byla reprezentativní záležitostí, protože v Čechách chyběly větší zdroje zlata.

Máselnice

Máslo se dříve stloukalo doma v máselnicích.

Fortna

Každý objekt vybavený hradbami měl zpravidla jednu hlavní bránu a několik vedlejších bran s různými funkcemi. Brána menších rozměrů se označuje jako branka nebo fortna.

Frak

Je dnes považován za důstojné mužské oblečení, vznikl v 18. století jako slavnostní vojenský oděv. Vždy zdůrazňoval štíhlou linii postavy s útlým pasem. Existuje v pánském i dámském provedení.

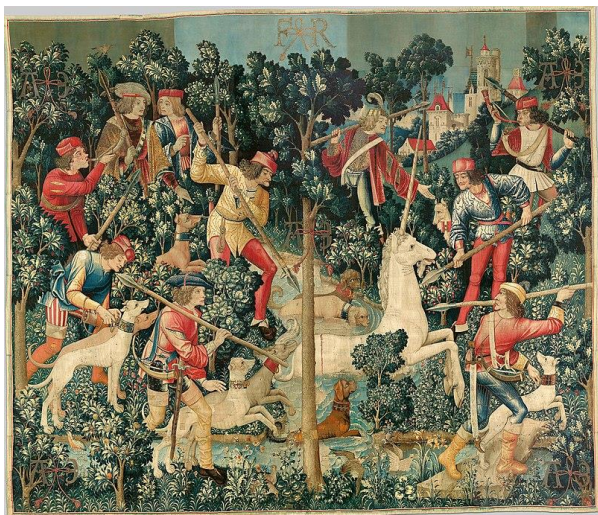
Freska

Je nástěnná malba zhotovená na vlhké omítce. Tato technika byla známá již ve starověku, používala se v Řecku a v Itálii, ale také v Číně a Indii.

Fukar

Je zařízení, které žene proud vzduchu. Používá se v zemědělství, při úklidu zahrad i ostatních venkovních ploch.

Gobelín

Je jedním z druhů tapisérií, tedy nástěnných koberců. V době největšího rozkvětu jejich produkce vznikla v Paříži v roce 1662 královská manufaktura Les Gobelins.

Gombík

Je ozdobný předmět kulovitěho tvaru s malým kruhovitým ouškem. Byl užíván i k zapínání drahého slavnostního oděvu.

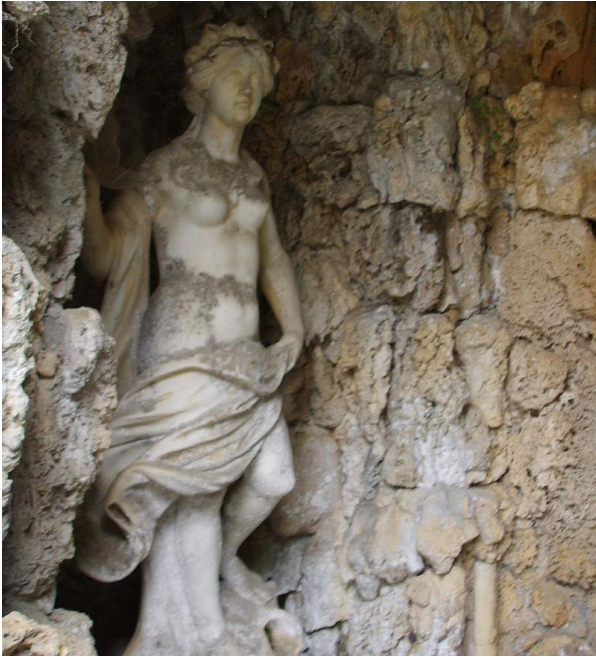
Grešle

Původně drobná německá stříbrná mince se razila od roku 1559. V Čechách byla poprvé ražena roku 1624 císařem Ferdinandem II.

Groš

Je název různých mincí velmi rozšířených ve střední a východní Evropě, na Balkáně a východním středomoří.

Grotta

Je člověkem vytvořená jeskyně či výklenek budovaný obvykle v renesančních a barokních zahradách. Často je zdobena krápníkovou omítkou, lasturami či plastikami.

Hamr

Je kovářská dílna která je vybavena stroji poháněnými vodním kolem. Hlavní součástí je buchar. Je to obrovské kladivo, které je nadzdvihováno palci umístěnými na hřídeli vodního kola.

Hennin

Nebo též burgundský čepec je vysoká kuželovitá dámská pokrývka hlavy, jež se nosila v 14. a 15. století.

Krajka

Se zhotovuje paličkováním. Pomůckou bez které paličkovat nelze je poduška, neboli herdule, která má u nás tvar válce.

Hermelín

Je nejušlechtilejší kožešina a pochází z lasice hranostaje, jejíž kožešina je v zimě bílá s černou špičkou ocásku. Vzhledem k tomu, že je velmi drahá byly oděvy z ní ušité výsadou nejbohatších a nejmocnějších lidí.

Hláška

Z vršku této věže se sledovalo co se děje v okolí před hradbami.

Hmoždíř

Je kovová nádoba sloužící k roztloukání a drcení koření. Vyrábí se z litiny, mosazi nebo porcelánu.

Holuběnka

Je nedílnou součástí krojů z Plzeňska. Popularitu získala v souvislosti s operou „Prodaná nevěsta“.

Holubník

Nejpůsobnější a nejvíce viditelné jsou holubníky na vysokém sloupku, nebo zděné. Kromě nich se budovaly také vestavěné pod střechou či sestavené z prken na stěně hospodářského dvora.

Krinolína

Byla nezbytná pro širokou siluetu dámských sukní. Její poslední formou byl honzík.

Hrnčířský kruh

Je stroj k vytváření keramiky. Byl pravděpodobně první známou formou kola a dodnes se používá k vytáčení kruhových hliněných nádob.

Hřivna

Je staroslovanského původu a ve středověku se tak označoval kov zpracovaný jako polotovar pro výrobu mincí. Kromě toho se stala váhovou jednotkou jíž se měřilo stříbro. Jakožto jednotka hmotnosti stříbra odpovídal dnešní váze 0,25kg (z 1 hřivny se dalo vyrazit až 60 grošů).

Humpen

Je renesanční velká válcová číše bez ucha, která má obsah i několik litrů. Zhotovovala se ze skla a zdobila emailovou barvou.

Chaise longue

Je dlouhá židle nebo křeslo konstruované tak aby skýtalo pohodlný odpočinek jedné osobě.

Chomout

Je část postroje tažných zvířat, pokud se zapřahají do pluhu, vozu či kočáru. Umožnil daleko lepší využití tažné síly zvířat.

Iluminace

Mají dávný původ již ve starověkém Egyptě, kde se svitky také zpestřovaly obrázky a našly se i v koptských a řeckých knihách ze 4. stolení před naším letopočtem.

Iniciála

Označovalo se jí první písmeno slova, které bylo v rukopisu výrazně odlišeno od zbytku textu.

Jařmo

Je část postroje tažných zvířat, která přenáší tažnou sílu na pluh. Upevňovalo se na čelo, za rohy nebo před kohoutek.

Jupka

Je krátký ženský kabátek, který se používal jako součást lidového kroje do poslední třetiny 19. století.

Kabinet

Je název pro ceněný druh nábytku, do kterého v 16. století urození muži shromažďovali a vystavovali své sbírky.

Kabřinec

V podstatě jde o malou stříšku, která však nemá přímý, ale půl oválný či půlkruhový půdorys. Často je ukončen dřevěnou profilovanou hroticí.

Kadlub

Je název pro jeden z mnoha druhů zásobnic, do nichž si lidé v minulosti ukládali zásoby potravin. Vyráběl se z velkých špalků poražených stromů, jejichž vnitřek se vydlabal a dno se zpevnilo.

Keramické kachle

Byly základním stavebním materiálem kamen, která se v hradních komnatách objevila už ve středověku a později pronikla i do měšťanských domů a venkovských usedlostí.

Kalamář

Je nádobka na inkoust, do níž se při psaní namáčelo pero.

Kamizola

Je krátký kabátec, který bývá součástí lidových krojů. Má jednoduchý střih s dlouhými rukávy a obléká se přes košili a vestu. Jedinou ozdobou je jeho jednoduché nebo dvouřadé zapínání.

Gotická kamna

Měla tvar válce nebo hranolu s hliněnou kopulí, do níž se vsazovaly hrncové kachle.

Renesanční kamna

Stala se reprezentačním kusem interiéru díky nádherně zdobeným kachlům.

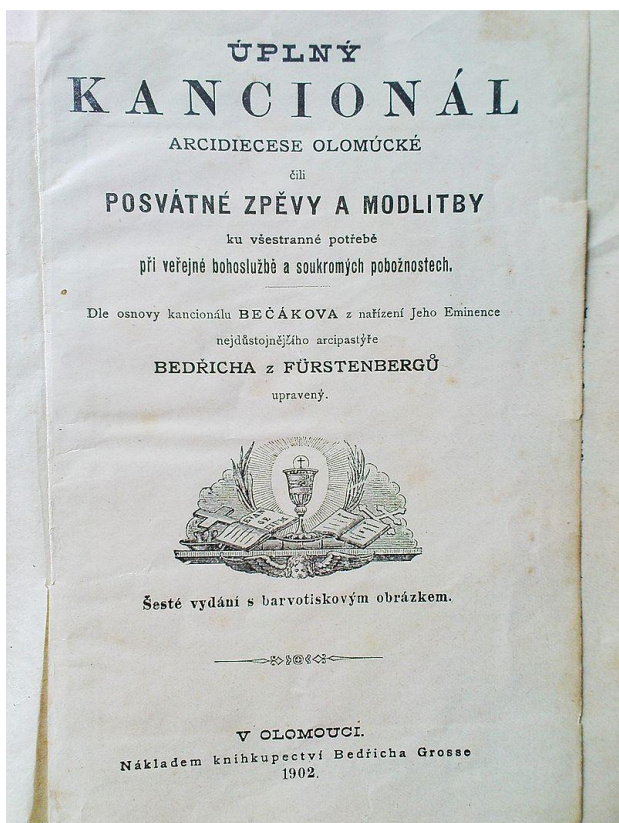
Kamnovec

Je velký kovový kotel na teplou vodu. Byl zapuštěný do pece. Později se vsazoval i do modernějších kachlových kamen.

Kanafas

Je tkanina ze středně hrubých přízí, tkaná v plátňové vazbě, která je na povrchu zřetelná. Jeho vzory jsou tvořeny podélnými a příčnými pruhy, které spolu tvoří kostky a kára.

Kancionál

Je soubor duchovních písní určených pro křesťanskou bohoslužbu a soukromou modlitbu. Prvními kancionály českého původu jsou převážně latinské písňové oddíly v rukopisných kodexech 15. století. Nejstarším souborem českých písní je písňový oddíl v Jistebnickém kancionále.

Kanduš

Je živůtková sukně z kanafasu, mezulánu nebo plátna upraveného modrotiskem. Je součástí krojů severních Čech.

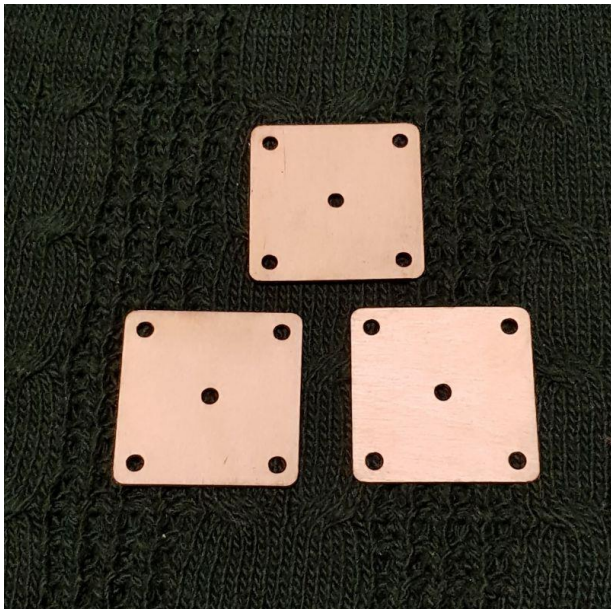
Kaple

Je malá křesťanská modlitebna. Může to být jak samostatně stojící budova, nebo část prostoru ve větší stavbě, jak sakrální tak světské.

Kapsář

Je plochá látková kapsa, ušitá většinou ze zbytků a odstřížků látek, která sloužila pro úschovu různých drobností.

Karetky

Jsou nástrojem pro výrobu textilních pásků. Karetku tvoří malý čtverec nebo víceúhelník z tvrdšího materiálu, s otvory v rozích, jimiž se provléká osnova.

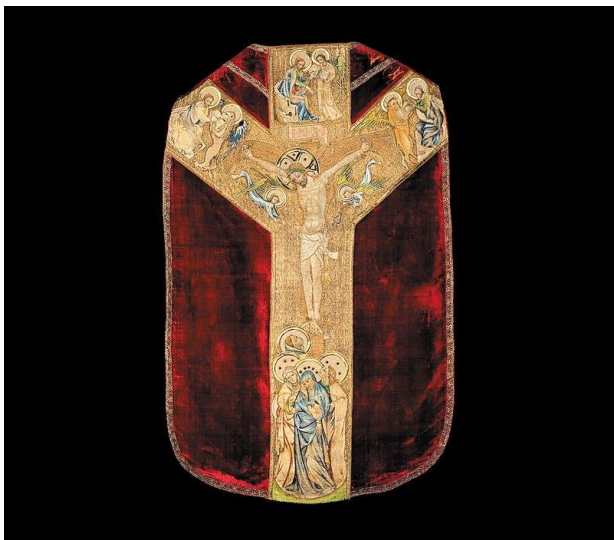
Karkulka

Je dětský čepček, který byl ještě v nedávné minulosti velmi oblíbený. Býval součástí křestní výbavy, která se skládala ještě z košílky a peřinky s povijanem.

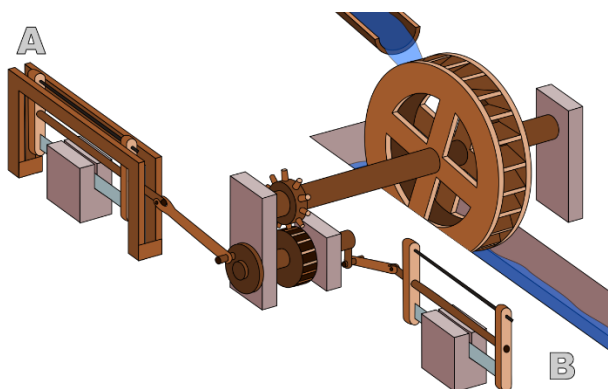
Kastel

Je typ opevnění. Buď jako malé starořímské opevnění s pravidelným půdorysem a pravoúhlými uličkami, nebo středověký vícevěžatý hrad.

Kasule

Je nákladný ornát, který kněží oblékali na Bohoslužbu. Šil se z drahých látek, převážně z hedvábí dováženého z Orientu se složitě vytkávanými vzory.

Katr

Je pila poháněná vodním kolem. Zřizovaly se obvykle spolu s mlýnem na obilí, samostatně se stavěly až později.

Řehtačka

Je neodmyslitelnou součástí velikonočních obchůzek. Chlapci se scházeli ještě za tmy a několikrát s rámusem obešli celou vesnici.

Homolka

Byla podomácku vyráběný sýr. Každá usedlost, která chovala krávy, kozy a ovce, měla vlastní mléko, které si lidé zpracovávali sami.

Klekátko

Je druh nábytku, který se užívá ke klečení při modlitbě. Od počátku křesťanství až do středověku se klekalo na zemi. Nejspíše benediktíni přišli s ideou klekátka s podložkou pro sepnuté ruce. Vybavovaly se jím celý mnichův, kaple a interiéry zbožných věřících.

Klepadlo

Velmi často se používala klepadla se lví tváří. Ve všech případech šlo o čelní pohled na hlavu zvířete držící v zubech volně zavěšený kroužek. Tvář lva je tedy štítkem a kroužek kladívkem klepadla.

Klerika

Je dlouhé splývavé roucho duchovních. Její použití typické pro katolické duchovní. V katolické církvi odpovídá barva kleriky místu v kněžské hierarchii. Bílou nosí papež, červenou kardinálové, purpurovou biskupové, černou kněží. V tropických zemích je povoleno všem nosit bílou.

Kodex

Je ručně psaná středověká kniha. Nejstarší kodexy nebyly určeny k běžnému čtení, šlo o cennost se zlatou vazbou a drahými kameny, která se ukládala v chrámovém pokladu.

Kolárek

Je součástí oblečení kněze, který se stal typickým znakem duchovního stavu. Je to vyztužený textilní nebo plastový kroužek, kterým se doplňuje klerika u krku.

Kolébka

Nejstarší kolébkou užívanou ve středověku, i dříve byla zavěšená plachta. Přes den se zavěšovala venku, v noci doma v jizbě. Předpokládá se, že dnešní kolébky se vyvinuly z primitivního tvaru tvořeného půlkou vydlabaného špalku, ležícího oblou stranou na podlaze.

Kolovrat

Je zařízení ke spřádání příze z textilní suroviny. Kolovrat spřádá tento materiál v dlouhý nepřetržitý pramínek, přízi nebo nit. Pohání se rukou nebo šlapáním na pedál.

Komenda

Je označení pro středověké sídlo rytířského či křížovnického řádu, například templářů, johanitů, německých rytířů nebo křížovníků s červenou hvězdou.

Komoda

Její vznik si vyžádala doba, neboť od husitských válek vlastnili zámožní lidé více šatů, které se do truhly nevešly. Znakem typické renesanční i barokní komody byly tři nebo čtyři velké zásuvky, někdy i více. Nejstarší komody stávaly na nohách.

Ševcovské kopyto

Je dřevěná forma ve tvaru nohy, potřebná k ušití pevné obuvi. Kopyta byla rozvěšená na zdech a švec z nich vybíral podle nohy zákazníka.

Korbel

Vyvinul se v renesanci jako nádoba na pivo. Šlo o válcové nebo soudkové nádoby s uchem, menší než džbány. Množství piva se měřilo podle jejich velikosti.

Korzet

Byl po několik století nezbytnou součástí dámského oděvu. Jeho úlohou bylo stáhnout hrudník a hlavně pas tak, aby vypadaly užší než ve skutečnosti. Vznikl ve 14. století jako látkový krunýř se všitými výztužemi.

Kosárek

Je ozdoba klobouku na Slovensku. Je to dlouhé, mírně zahnuté kohoutí péro. Na klobouku bývá doplněn kytíčkou.

Kosička

Je trojcípý šátek z bílého plátna, zdobený bílou nebo barevnou výšivkou. Byla typickou součástí lidových krojů v českých a některých moravských krajích.

Košár

Je nízký plot zhotovený z dlouhých vrbových prutů nebo slabých větví, případně se zhotovoval z hrubých nehoblovaných prken. Používal se k ohrazování pastvin.

Kotule

Je plochá spona, která se nosila hlavně na Valašsku a západních oblastech Slovenska. Spínala mužské i ženské košile na prosou nebo u krku.

Koutňák

Je bohatě zdobený hrnec s jedním uchem přes horní okraj. Dávala se do něj polévka určená matkám po porodu.

Koutní skříňka

Je vždy rohová s dvířky na přední straně. Lidé do ní ukládali peníze, listiny, knihy, psací potřeby, svíčky a další důležité věci. Na venkově se upevňovaly nad lavici do rohu, kterému se říkalo „svatý kout“.

Koutní plachta

Je plachta, která byla dříve užívaná pro zakrytí postele s matkou a dítětem v tak zvaném teplém koutě po období šestinedělí.

Kozlík

Je název pro železný stojánek do krbu, na který se do plamenů kladla polena. Výsledkem bylo lepší hoření, protože se ke dřevu snáze dostával vzduch.

Krajáč

Je hrnec s jedním uchem. Používal se na vaření mléka. Od středověku se vyráběl z obyčejné hrnčiny, někdy glazované nebo zakuřované. Původní krajáče měly kulovité dno, protože se stavěly do kovové trojnožky přímo do ohniště. Teprve po zavedení sporáků se dělaly s rovným dnem.

Krejcar

V roce 1271 se v Tyrolsku začaly razit drobné mince, které byly dvacetníkem tyrolského groše. Byl na nich vyobrazený dvojité kříž, podle kterého se jim začalo říkat Kreuzer, od toho byl odvozen právě krejcar.

Krejzl

Patřil jako doplněk k ženským lidovým krojům z českých i moravských regionů. Byl buď pevně přišitý ke košilce, nebo se uvazoval na krk pomocí tkanice nebo zapínání.

Krinolína

Její název se od roku 1850 vžil jako výraz pro škrobenou spodničku nebo sukni vyztuženou ocelí určenou k vytvarování sukně ženských šatů do požadovaného tvaru. Nosila se výhradně u královského dvora a ve vyšších společenských vrstvách.

Kropenka

Bývá umístěna u vchodu do kostela. Obsahuje svěcenou vodu, kterou se věřící žehnají a tím symbolicky připomínají křest. V domácnosti se užívají malé závěsné kropenky, které mají mělkou misku a opírají se o zeď.

Krosna

Je jednoduché zařízení na nošení nákladu na zádech. Zhotovuje se ze dvou silnějších trámů s popruhy spojených několika příčnými laťkami.

Krpce

Jsou měkké ručně šité kožené boty, které se dříve nosily v hornatých oblastech. Jsou součástí moravských lidových krojů a historických středověkých kostýmů.

Krucifix

Je nejvýznamnějším symbolem křesťanství, jehož význam vzrostl zvláště během středověku, kdy byla úcta k ukřižovanému Kristu nejvýraznějším bodem křesťanské nauky. Během středověku v souvislosti s františkánským hnutím jsou zvláště Ježíšovy rány a jeho utrpení.

Kruhadlo

Používalo se v době, kdy se téměř v každé domácnosti nakládalo zelí na zimu.

Kruchta

Je vyvýšená, zpravidla zděná konstrukce v zadní části kostela, určená pro varhany, pěvecký sbor a hudebníky. Téměř vždy je umístěna naproti hlavnímu oltáři.

Křížová cesta

Bývá v přírodě zbudována jako řada kaplí nebo božích muk a vede často do kopce. Je výtvarným popisem cesty Ježíše Krista od Pilátova soudního stolce až na jeruzalémské popraviště.

Křtitelnice

Je liturgická nádoba používaná v kostelích na svěcenou vodu. Obsahuje posvěcenou vodu a využívá se při křtu.

Krypta

Je klenutý, věřícím přístupný prostor pod kostelem nebo katedrálou, kde byl hrob světce, jemuž byl kostel zasvěcen. Později se v kryptách pohřbívali i biskupové nebo panovníci.

Krumpolec

Je slovo přetvořené z něm. krummholz, zakřivené dřevo, jho. Byl používán k zápřahu skotu. Na rozdíl od jařma které sloužilo vždy pro pár, se do krumpolce zapřahal jen jeden kus.

Kubík

Je pouzdro na brousek. Při senoseči i při žních bylo třeba neustále brousit kosu. Aby bylo možno s brouskem efektivně pracovat, musel být vlhký, a proto ho měl sekáč uložený v pouzdře s vodou.

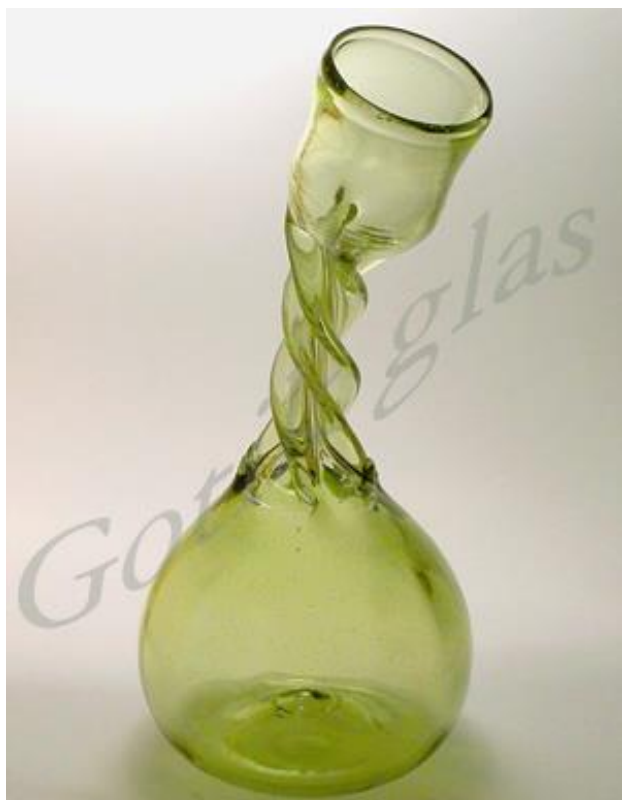
Kukačka

Je starý hrnčířský nástroj, používaný při malování keramiky. Je to malá, uvnitř glazovaná hliněná baňka.

Kukaň

Vznikla jako chráněné místo pro slepice. Nejčastěji se pletla ze slámy nebo proutí. Umísťovala se do stodoly a podle potřeby i do domu.

Kuttrolf

Je zvláštní typ lahvice, která má tělo podobné baňce a hrdlo spletené z několika trubiček. Dnes se ukazují v hradech a zámcích, protože se jejich užití spojuje se životem rytířů.

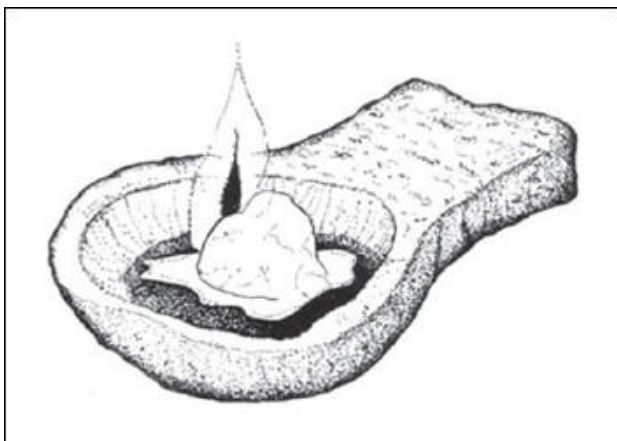
Kuthan

Je trojnohý rendlík s plochým nebo mírně zaoblené dno a nohy, pro lepší stabilitu, mírně zahnuté do stran.

Kytle

Je středověká volná tunika, ušitá ze silnějšího plátna. Nosili ji prostí lidé a nejspíše již ve 13. století ji začali nosit také řemeslníci.

Tuková lampa

Od pravěku osvětloval místnosti plamen otevřeného ohniště. Jakmile se oheň zakryl pecí, začaly se užívat lampy. Živočišného tuku měli lidé na venkově dost a mohli ho používat ke svícení.

Latrán

Je název pro shluk domů, které stály přilepené k vnější straně hradního opevnění. Časem jich bylo tolik, že tvořily souvislou ulici.

Lavabo

Slouží k omývání rukou. Jeho horní část je tvořena kovovou nádrží na vodu, která se kohoutkem vypouštěla do mísy pod ní. Mísa byla rovněž z kovu nebo kamenná.

Lékovka

V renesančních lékárnách se poprvé objevují sady stejných válcovitých dóz s dřevěnými víčky označené jako lékovky. Původně byly soustružené z tvrdého dřeva nebo keramické. Později byly i skleněné nebo porcelánové.

Letohrádek

U nás se začaly stavět v renesanci podle italského vzoru, oblíbené byly i v dalších stoletích. Většinou šlo o stavby pro kratší pobyt v létě, pro odpočinek nebo zastávku společnosti během honu.

Líto

Pojí se s vítáním jara. Používaly se ratolesti z jívky nebo malé jehličnaté stromky nazdobené barevnými odstřížky, stuhami papírovými květinami a barevnými i bílými vyfouknutými vejci.

Lomenice

Je ozdobný štít domu z různě skládaných prken. Objevila se v baroku v menších městech, především tam, kde převládaly roubené domy a také na venkově.

Pekařská lopata

S její pomocí se do horké pece sázely vykynuté bochníky chleba. Proto se stala symbolem pekařského řemesla.

Loreta

Je speciální církevní stavba pojmenovaná podle městečka v střední Itálii. Podle legendy sem ve 13. století přenesli andělé dům panny Marie z Nazaretu do Itálie.

Středověká lžíce

Ve středověku se jedlo především rukama, lžíce se používala jen na polévky a jinou tekutou stravu. Vidlička v Evropě známá od 11. století se používala jen při vaření.

Madona

Panna Marie s malým Ježíšem v náručí, patřila k nejoblíbenějším motivům gotického výtvarného umění. Do češtiny se překládá jako „ má paní“.

Máje

Od středověku se slavil svátek, během něhož se na návších stavěly vysoké ozdobené kmeny stromů. Máje se jim říkalo, protože se vztyčovaly v květnu.

Majolika

Je ceněná po staletích oblíbená keramika, typická malovanými motivy na bílém podkladě. Svůj název získala podle ostrova Mallorca, přes který se ze Španělska do evropských zemí.

Máselnice

Byla běžným vybavením ve většině domácnosti, všude tam, kde drželi alespoň jednu krávu a měli vlastní mléko. Máslo se stloukalo především doma.

Mašlovačka

Je drobná a nenápadná kuchyňská pomůcka. Používá se k potírání těsta před pečením. Zhotovuje se z husích křídel, tak zvaných letek.

Mázhaus

Byla velká ústřední hala v přízemí měšťanských domů. Byla obvykle klenutá a uprostřed podepřená masívním sloupem. Vedly z něj dveře do ostatních místností domu.

Menhir

Je kamenný blok, zapuštěný svisle do země. Stavěly se od pozdní doby kamenné do počátku doby železné. Kameny často pocházely ze značné dálky.

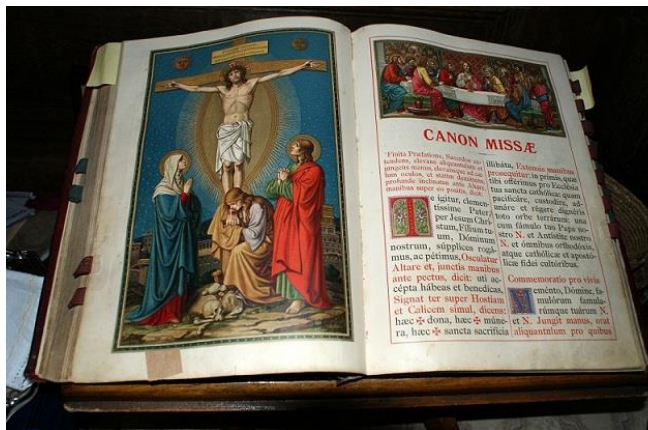
Mezulán

Je ručně tkaná, v minulosti velmi oblíbená látka. Při tkaní se na osnovu používal len a někdy bavlna, zatím co útek byl vlněný.

Milíř

Je už od starověku používané zařízení pro výrobu dřevěného uhlí. Zajišťuje pomalé hoření za minimálního přístupu vzduchu, ale při vysoké teplotě, přičemž uvnitř dochází ke karbonizaci dřeva.

Misál

Je liturgická kniha, která se používá při mši.

Obsahuje modlitby, které kněz pronáší při slavení eucharistie.

Misník

Je policová skříň na nádobí. Pochází z renesance ze severní Evropy. Sloužil jako reprezentativní nábytek pro uložení pěkného a drahého nádobí.

Mitra

Je liturgická pokrývka hlavy určená pro biskupy a opaty klášterů. Právo nosit mitru uděloval papež, později se stala automatickou součástí bohoslužebného oděvu.

Modrotisk

Dodnes se vyrábí původní rukodělnou technologií. Vzniká tak, že se na podkladové plátno dřevěnými formami natiskne vzor. Tiskař nejprve namočí formu do husté kašovitě hmoty zvané pap, a pak ji obtiskne.

Monstrance

Jsou ozdobné schránky z ušlechtilého kovu, v nichž se vystavuje konsekrovaná hostie, která byla při eucharistické mši proměněna v Tělo Páně.

Mariánský sloup

Stavěly se ke slávě Panny Marie, často jako díkuvzdání za ukončení moru či jinou významnou pomoc.

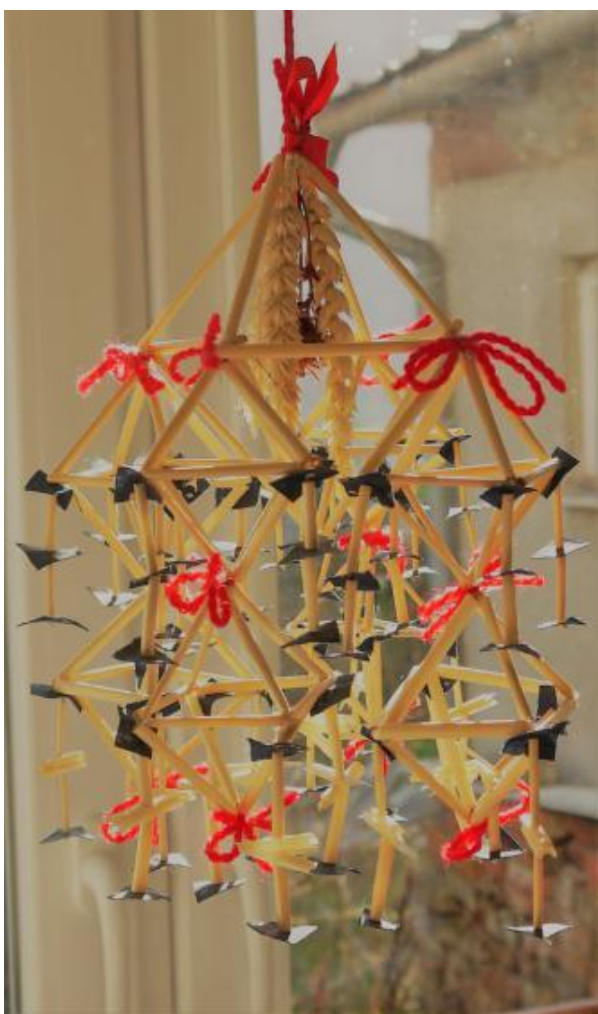
Sloup Nejsvětější Trojice

Jejich účelem byla obvykle oslava církve a víry, ovšem motiv moru mohl rovněž někdy hrát svou roli.

Motovidlo

Je nástroj sloužící k navíjení ručně soukané příze do přaden. Obvykle má tvar tyče, na jejíchž koncích jsou upevněny kratší tyče, kolmé k tyči hlavní i k sobě navzájem. Hlavní tyč je dlouhá kolem 50 cm.

Muší ráj

Zhotovoval se ze žitné slámy a věšel ke stropu nad stůl. Viselo z něho několik ramen ze slaměných řetízků, pestrých kousků látek nebo papíru někdy doplňovaných papírovými holubičkami. Kdysi sloužily k obřadnímu uschování posledních klasů určených do další setby.

Muška

Na bílém obličejí se dříve skvěle vyjímaly mušky. Jednalo se o krášlící náplasti, drobné ozdůbky z pogumovaného černého hedvábí nebo papíru, které se lepily na tvář a do dekoltu.

Nácolesník

Patří spolu s hákem mezi nejstarší známá oradla. Užívali ho již Keltové koncem 1. tisíciletí před naším letopočtem. Šlo o jednoduchý nástroj, charakteristický prohnutou hřídelí.

Nebesa

Jako nebesa se nazývala dřevěná deka nad postelí, k níž byly upevněny splývající závěsy. Jejich základní funkcí byla ochrana před chladem a průvanem a v teplejším podnebí před hmyzem.

Necky

Patřily k základnímu vybavení hospodářství. Sloužila jako nádoba na vodu, k praní oděvů, ale také jako nádoba ke koupání, nebo při zabíjačkách.

Nákončí

Je kovová ozdoba upevňovaná na koncích kožených opasků. Měla i praktickou funkci. Opasky se nespínaly přezkou ale zavazovaly se na uzel a těžké nákončí zabraňovalo jejich uvolnění.

Nedbalky

Jsou synonymem pro pohodlný domácí oděv. Od velkých rób se lišily volným střihem, ale pod nimi se dál nosily krinolíny i korsety. Velmi populární bylo negligé na dvoře Ludvíka XIV.

Nůše

Stejně jako dnes, i v minulosti věděli lidé, že přenášení těžkých nákladů je snazší na zádech. Sloužily k tomu proutěné nůše, plachty na trávu nebo krosny.

Nůžky na cukr

Sloužily v době, kdy se cukr vyráběl v homolích. Nůžkami se z tvrdých homolí uštipovaly kousky cukru, které se pak mohly rozdrtit v hmoždíři.

Okov

Je název vědra, které se užívalo k čerpání vody ze studny. Upevňovalo se na provaz a vytahovalo se rumpálem, vahadlem nebo prostě jen rukou.

Okruží

Límcen zvaný okruží se nosil v 16. a 17. století. Vznikl v prostředí španělské módy. Zhotovoval se z několikametrového pruhu plátna, naskládaného a nabraného do kruhu. Nosil se těsně pod bradou, takže hlava na něm byla jakoby posazena.

Okřín

Je dřevěná dlabaná mísa většinou kruhového tvaru. Nebývá příliš hluboká a obvykle má na stranách dvě plochá držadla. V minulosti se používala k zadělávání a kynutí těsta.

Oltář

Je od nepaměti místo, kam se přinášely dary bohům. Od starověku je mívala většina náboženských systémů. V současnosti slouží hlavně jako obětní stůl při katolické liturgii.

Onuce

Jsou pruhy látky omotávané kolem chodidel, jsou předchůdcem dnešních ponožek. Užívaly se v chladném období a to všemi vrstvami obyvatelstva. Na našem území jsou doloženy již v období Velké Moravy.

Opálka

Je velký koš, který se používal ve venkovských hospodářstvích k přenášení sena, krmiva pro dobytek, brambor, chrástí na topení a podobně.

Oranžérie

Je druh skleníku nebo stavby, který je určen především k pěstování citrusů. Vznikaly v zemích mírného pásu ve středověku. Postupem času byly nahrazeny skleníky.

Ornát

Je liturgický oděv římskokatolického kněze, který obléká když slouží mši. Původní středověké byly volné a splývavé. Už gotice se ale začaly šít ze silnějších a honosnějších látek a více zdobit.

Ošatka

Se plete spirálovou technikou, kdy se pramen slámy stáčí neustále do kruhu a jednotlivé vrstvy se k sobě připevňují štípaným proutkem.

Palisáda

Je dřevěná hradba z kůlů. Budovala se tak, že se do země razily kůly těsně vedle sebe a jejich hroty se zašpičatily. Od 9. století se budovaly na vrcholu hliněného valu s příkopem.

Papyrus

Je psací materiál, sloužící k zápisu textů. Základní surovinou pro výrobu byla stébla šáchoru papírodárného, který rostl a byl těžen ve starověkém Egyptě.

Paraván

Je nenápadný ale v minulosti hojně používaný kus nábytku. Je to samostojná pevná stěna, složená nejčastěji ze tří křídel. Vytváří skrytý prostor pro různé účely, například převlékání.

Parkán

Parkán je fortifikační prvek hradebního opevnění. Parkán je prostor před samotnými hradbami, který je z přední strany chráněn další, zpravidla menší zdí, hradbou či náspem s prostorem – chodníčkem –, který umožňoval volný pohyb obránců z místa na místo.

Pasionál

Je středověká kniha popisující mučení světců, popřípadě také jejich život, anebo utrpení Ježíše Krista. Zpravidla bývá uspořádán kalendářně podle jednotlivých svátků v průběhu liturgického roku.

Pastouška

Je stavení, které původně sloužilo jako příbytek obecních pastýřů, v dobách, kdy každá vesnice měla velké společné pastviny, na nichž pásal obecní pastýř v jednom stádu dobytek všech hospodářů. Po zániku společné pastvy dobytka (koncem 19. a počátkem 20. století) se obecní pastouška využívala pro bydlení obecních chudých (žebráků).

Paškál

Je vysoká velikonoční svíce žehnaná na bílou sobotu a zapalovaná při velikonoční vigílii v církvích západní liturgické tradice, která symbolizuje vzkříšeného Krista, jehož světlo podle křesťanské nauky rozráží temnoty smrti. Pak se po celý rok může zapalovat při udělování křtu a při pohřbech.

Páteřík

Je jednoduchý drobný skleněný korálek, který byl vyráběn navíjením měkkého skla na kovové tyčky. Dalším úkonem bylo řezání nebo mačkání do formiček, které dávalo korálkům různý tvar. Používá se k výrobě růženců.

Růženec

Je pomůcka k meditativní opakovací modlitbě široce rozšířená mezi katolíky. Je považována za tradiční symbol římskokatolické církve a významný prvek mariánské úcty.

Pavlač

Je předsazená konstrukce přečnívající před nosnou zdí, která slouží jako přístupová cesta k jednotlivým bytům v jednom podlaží. Na konci 19. století a na začátku 20. století se používaly především u bytových objektů nižší kategorie. V nynější době se používají především v oblastech mírnějšího klimatu u bytových objektů s menším počtem podlaží. V dřívější době se nejčastěji používaly pavlače podepřené kamennými krakorci a později ocelovými konzolami.

Pazderna

Je stavení kde se sušily a zpracovávaly textilní rostliny, např. len či konopí. Byla vybavena pecí a dřevěnými bidly u stropu. Protože v pazdernách bylo zvýšené nebezpečí požáru, stavěly se v určité vzdálenosti od ostatních obydlí. V pozdějších dobách tato osamocená stavení často též sloužila jako chudinská obydlí.

Kupolní pec

je zařízení používané ve slévárnách pro výrobu litiny a některých bronzů. Kupolní pec může mít téměř jakékoli prakticky využitelné rozměry. Velikost se vyjadřuje průměrem pece a bývá od 50 cm do 4 m. Pec má válcový tvar a je obvykle postavena svisle na čtyřech nohách. Vzhledově se podobá velkému komínu. Ve spodní části kuplovny jsou umístěna dvířka otevíraná výkyvně dolů a ven. Horní část, kterou odcházejí plyny, může být otevřená nebo osazena zastřešujícím příklopem, který brání pronikání deště do pece.

Pečeť

Je grafické znamení vytištěné, vytlačené či připevněné na písemnosti. Slouží k ověření jeho pravosti. Pečeť na sobě obvykle nese grafický zpracovaný symbol totožnosti majitele. Při otevření dokumentu dochází k rozlomení či jinému poškození pečeti, díky čemuž je jasné, že dokument byl přečten.

Pergamen

Je nevydělaná, při napětí sušená a hlazená zvířecí kůže, v minulosti používaná jako psací materiál. Používá se kůže různých domácích zvířat, např. oslů, vepřů, koz, ovcí nebo hovězího dobytka, zpravidla mladších jedinců, jejichž kůže je jemnější.

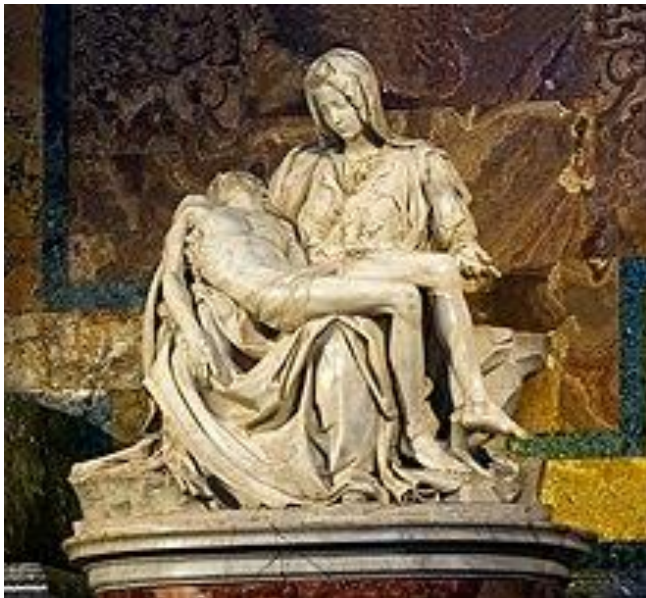
Pernice

Je masívní keramická mísa, která se užívala k drcení potravin před vařením. Nejčastěji v nich hospodyně třely mák. Většinou měly mírně kónický tvar, aby se v nich lépe pracovalo.

Petrolejová lampa

Je jednoduché osvětlovací těleso resp. zdroj světla, který osvětluje plamenem hořícího petroleje. Může být buď v provedení stolním, nebo závěsném, kdy je vybavena zrcátkem pro lepší rozptýlení světla.

Pieta

je zobrazení Panny Marie na klíně s tělem Krista po jeho snětí z kříže. Vatikánská Pieta je renesanční sochařské dílo od Michelangela Buonarrotiho z let 1498–1500. Pieta byla dokončena v roce 1500 a Michelangelo ji signoval (je to jediná Michelangelova socha, kterou autor podepsal).

Pluviál

Je bohatě zdobený liturgický plášť, původně s kapucí pro nošení do deště. Postupem času se začal nosit i při nedeštivém počasí a kapuci nahradil v zadní části většinou bohatě zdobený štít.

Podávky

Jsou dřevěné dvouzubé nebo trojzubé vidle od nepaměti nazývané podávky, neboť sloužily k podávání snopů, ať již při práci na poli, kdy se snopy nakládaly na žebříňák, nebo doma z žebříňáku na patro stodoly.

Podloubí

Je podsíň v přední části přízemí domu, otevřená do ulice nebo náměstí; je klenuté nebo s plochým stropem. Přízemní sloupy nebo pilíře navazují na meziokenní pilíře ve vyšších patrech. Jednotlivá podloubí na sebe funkčně navazují a vzniká tak dlouhý prostor pro pěší či trhovce.

Podmalba

je technika malby na sklo za studena, zpravidla prováděná temperovými barvami. Vyskytovala se již v Byzantské říši, odkud byla přenesena ve 13. a 14. století do Itálie. Podmalby se malují na rubovou stranu skla.

Podsebití

Je fortifikační prvek středověkých hradeb a pevností. Jedná se o nejčastěji dřevěnou chodbu nebo ochoz, který umožňoval chráněný pohyb obránců na vrcholu pevnosti a útok z výšky. Odtud pochází i název konstrukce.

Podstávka

Je jednoduchá konstrukce, složená z podpůrného trámu a sloupků na vnější straně zdi, které podpírají mírně přesunutě patro.

Polaz

je staročeská tradiční vánoční ozdoba, která symbolizuje slunce. Polaz se zavěšuje ke stropu nad stůl o slunovratu a připomíná oslavu pohanského svátku, který sahá až do dob Keltů. Představuje slunce, které začne od 21. prosince znovu nabývat na síle. Jeho jméno pochází ze slovanského slova polazník – koledník.

Pomander

Je malá kulička uhnětená z aromatických látek, která se ukládala do pouzder ze zlata nebo stříbra. Nosily se na řetízku na krku, nebo zavěšené na šatech. Věřilo se, že jejich vůně odhání různé choroby včetně moru.

Pometlo

Je pracovní nástroj sloužící k hrubšímu úklidu větších zpravidla vodorovných ploch, nejčastěji podlah či veřejných venkovních prostranství. Vyrábělo se z vysušených prutů březového proutí, které se svazovalo lipovým lýkem a později ocelovými dráty.

Pompadurky

Jsou malé a nákladně zdobené váčky z textilu, pošívány krajkami i drahými kameny. V době rokoka šlo o módní doplněk, protože tehdejší dámy kabelku nepotřebovaly.

Portál

Je architektonicky a umělecky zdůrazněný vchod nebo vjezd do objektu. Architektura vstupu a následně vlastní vstoupení do objektu má velký psychický účinek a vytváří první dojem o prostoru a jeho vlastníku.

Povijan

Patřil od nepaměti ke kojenecké výbavě. Původně to byl dlouhý pruh pevného plátna, do něhož se miminko hned po narození pevně zavinovalo.

Povříslu

Je druh provazu, sloužící původně především ke svazování snopů. Vyrábí se z obilných stonků (slámy). Povříslu je prakticky svazek stébel obilí, pro zvětšení délky se rozdělí na dvě poloviny, zkroutí se a udělá na svazku uzel. Celý svazek stébel obilí pak slouží ke svázání snopu.

Rampouch

Je zděný rozpěrný oblouk mezi dvěma budovami, typický pro úzké středověké uličky. Bývá opatřen stříškou. Situovány jsou obvykle mezi horními částmi dvou těsně sousedících staveb a slouží k jejich stabilizaci.

Pranýř

Je označení pro trestní nástroj v podobě sloupu, klády, klece, kozy, vyvýšeného lešení či jiného pevného uchycení, k němuž byl trestaný člověk připoután a prezentován široké veřejnosti. Účelem pranýřování bylo zostudit dotyčnou osobu i její chování před obyvatelstvem a současně širší veřejnost před nevhodným jednáním důrazně varovat.

Presbytář

Najdeme v každém křesťanském kostele. Je to prostor, v němž stojí oltář a kněz zde slouží bohoslužby.

Prevét

Je typ středověkého záchodu. Objevuje se na hradech, zámcích i jiných stavbách. Jednalo se zpravidla o malé arkýře umístěné na krakorcích, které dotvářejí kolorit celé stavby. Žádný splachovací systém nebyl potřebný, neboť o patřičný odvod výkalů se zpravidla postarala sama gravitace.

Prvotisk

Je označení používané pro nejstarší tištěná díla pocházející z Evropy z časového období mezi vynálezem knihtisku, tj. tisku s pohyblivými literami (kolem roku 1450) a koncem 15. století. Pro tyto knihy je charakteristické použití zvláštních liter, v některých případech dokonce byly zhotovovány sady liter zvlášť pro každou knihu.

Pryska

Je nevelká skleněná lahvička, která se objevila v baroku. Prysky bývají čtyř až osmiboké, s nízkým a úzkým hrdlem a užívaly se k pití pálenky na rodinných oslavách nebo při zasedání řemeslnických cechů.

Přeslice

Je název historického pomocného nástroje používaného k ručnímu předení. Je to tyč se špičatým zakončením různého tvaru, na kterou se zavěšoval chomáč koudele, lnu, bavlny či vlny, z níž se předla příze.

Příborník

Je úložný nábytek na přechovávání nádobí a stolního náčiní.

Přidavačka

Byla rozšířeným univerzálním košem. Pletla se z proutí a měla dvě ucha.

Pulpit

Je řečnický nebo čtecí pult v křesťanském kostele. Od raného středověku byl běžným vybavením klášterů. Jeho nakloněná vrchní deska je připevněna na pevném podstavci.

Punt

Byl součástí ženského oděvu. Jeho původní funkcí bylo zakrývat šněrování korzetu. Šlo o trojúhelníkovou vložku z tvrdého materiálu, potaženou látkou. Po stranách se k šatům zachycovala háčky.

Putna

Se v minulosti používala v hospodářství i domácnosti. Její velikost byla různá, ale typický oválný tvar se neměnil, stejně jako popruhy pro nošení na zádech.

Rajský dvůr

Je od raného středověku jádrem kláštera, kde se odehrává podstatná část mnišského života, oddělená od hospodářského provozu a okolního světa vůbec. Není přístupný veřejnosti a zejména osobám opačného pohlaví.

Redingot

Je dlouhý uzavřený svrchní kabát, projmutý v pase, s malým límcem (revers); původně pánský jezdecký šat užívaný v pol. 18.st. v Anglii. Koncem 19.st. též ceremoniální oblek.

Relikviář

Relikviář je ozdobná schránka na ostatky svatých. Relikvie byly ve středověku velmi ceněné. Nejvýznamnějším relikviářem v České republice je Relikviář svatého Maura, který se nachází na zámku v Bečově nad Teplou.

Rohačky

Od renesance se v horských oblastech používaly saně, jejichž ližiny byly vpředu zatočené a vysoko zvednuté. Podle nich se jim říkalo rohačky.

Rocheta

Je v západních církvích volné bílé liturgické svrchní roucho s úzkými rukávy, sahající po kolena a na okraji často zdobené krajkou. Rocheta se vyvinula zhruba ve 14. století.

Romer

Je nejtypičtější renesanční číší vyráběnou na sever od Alp. Pohár se zaoblenou kupou, dutým válcovým dříkem a zvonovitou patkou z vinutého vlákna. Ručně vyráběno podle přesných technik sklářských mistrů z 2. pol. 17. století.

Rotunda

Je typ středové stavby na kruhovém půdorysu typický pro předrománský a románský sloh, tedy období raného středověku. V širším významu výraz označuje i jiné stavby na centrálním půdorysu, zejména stavby označované též jako rondel.

Dřevěný roubík

Dříve sloužil jako pomůcka k vázání obilí do snopů. Jeho pomocí ženy podebíraly posečené obilí na poli.

Rubáš

Ve středověku byl rubáš univerzální volná a splývavá košile z rezného plátna, kterou nosili prostí lidé na venkově i ve městech.

Rukávník

Je část oblečení sloužící k ochraně rukou před mrazem. Jedná se o kus kožešiny nebo látky sešitý do válcovitého tvaru s otvory pro ruce po obou stranách.

Rumpál

Rumpál je jednoduché strojní zařízení, které usnadňuje zvedání nebo spouštění břemen. Je to vlastně ruční naviják. V hornictví sloužil k vytahování okovů z důlních šachet.